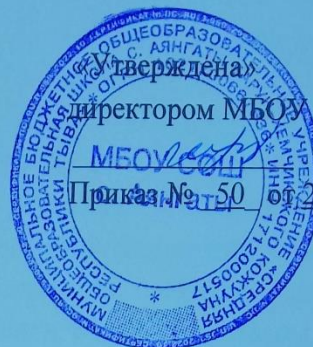

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
«Средняя общеобразовательная школа с. Аянгаты Барун-Хемчикского кожууна
Республики Тыва»

«Согласована»

заместителем директора по УВР

Ооржак Е.С.
28.08.2024г.

директором МБОУ СОШ с. Аянгаты

Шокар О.Б..

Приказ № 50 от 27.08.2024г.

Рабочая программа по внеурочной деятельности

«Улусчу ужурлар», 1 класс

Направление: духовно-нравственное

Количество часов в год 33, в неделю: 1

Учитель: Донгак Хурен Орус-ооловна

с.Аянгаты 2025

«» 1 класс

Тайылбыр бижик.

1-ги класстың «Озумнер» деп кичээлден даашкаар ажылдын ажылчын программазын Россия Федерациязының «Россияның школазы» деп өөредилге-методиктиг бөлүккө, Тыва Республиканың ниити өөредилгезинин эге школанын Г.Д.Сундуйнун «Улусчу ужурлар» эге класстарга ооредилге номчулга номунга таарыштыр 1 чылга тургускан. Бо ажылчын программа эге школаның Федералдыг куруне стандарттарынын бадылаан Россия Федерациязынын ооредилге ямызынын 06.10.2009 чылда унгени №373 доктаалынга болгаш Федералдыг методкатыжышкыннын 08.04.2015 №1/15 дугаарлыг протоколунга даянган. Улусчу педагогика амгы национал школаның өөредилге-кижизидилгелиг ажыл-чорудулгазының кол үндезинин тургузуп, ниити өөредилге системазында чаа угланыышкын, тускай эртем болуп, быжыг турушту ээлеп турар. Чоннун чаагай чаңчылдары, сагылга-езулалдары, ужурлары улусчу педагогиканың кол өзээн тургуспушаан, өзүп оар салгалдың кижизидилгезинин депшилгелиг аргаларын байлакшыдып турар. Улусчу педагогиканың идеялары, байлак дуржулгазы болгаш аргалары чугле школада, башкылаашкында ажыглаттынып турар эвес, а өг-бүлө кижизидилгезинде, ада-иелер ортузунда тарап нептерээн.

Сорулгалары: 1.Ада-огбелеривистин, чоннун депшилгелиг дуржулгазын уругларга шингээттирери;

2. Амгы болгаш келир уенин салгалынын будуштуг мозузун хевирлээри;

3. Уругларны ужур сагныыр толептиг кижилер кылдыр кижизидери;

4. Уругларны чогаадкчы шинээн сайзырадыры;

5.Уругларнын аналитиктиг болгаш кара угаан биле бодаар шынарларын сайзырадыры.

Тургузуу:

Курстун ажылчын программазын Г.Д.Сундуйнун «Улусчу ужурла» 1-2 класстарга ооредилге номчулга номунга таарыштыр 1 чылдатургускан.

Неделяда 1 шак. Чылда 33 шак.

Даянганы: «Улусчу педагогика» 2004ч. Авторлары Г.Д.Сундуй, Г.К.Ондар.

Хамаарылгазы:

Класстан дашкаар ажыл.

Ажыглаан медоттары, аргалары:

Беседа, тывызыктар, чечен домактар, ырылар, когудуглер, тоолдар, тоолчургу чугаалар, улустун оюннары.

Салып турар сорулгалары:

Өөредилге сорулгазы:

1.Тыва чоннун уттундурган болаш уттундуруп бар чыдар чанчылдарын, ёзулалдарын дедир эгидип, школачыларга өөредири;

2. Өөреникчилерниң мөзү-шынар болгаш бот-кижизидилгезинче угланган чоннун чагыг суртаалдарын, езу-чаңчылдарын билиндирип өөрөдир.

Кижизидилге сорулгазы: 1.Улусчу педагогика болгаш ада-өгбелеривистиң чаагай чаңчылдарына даянып алгаш, келир уениң мөзү- бүдүштүг,
2.Хундулээчел салгалын хевирлеп кижизидер.

Сайзырал сорулгазы:

1. Өөреникчилерниң угаан-медерелин, чүве шингээдирин,бот-башкарлырын, чогаадыкчы чоруун, бот-туружун бедик чадаже көдүрери.

Демдек салбас, а чартык чылда зачет хевиринге түңнелди көргүзүг-шингээдилге хевиринге кылып, өөреникчиниң демдээ кылдыр салып болур.

Ниити шактарның санынче экскурсиялар, оюннар, мөөрейлер,ужуражылгалар, улусчу байырлалдар шактары база кирген.

Кичээлдер нургулайында угаан-бодалынбсайзырадыр, практиктиг угланыышкынныг болур. Оларны аян-чорук, көргүзүг-шингээдилге, янзы-бүрү чогаадыкчы ужуражылгалар, аас-чогаал кичээлдери, бойдусче походтар, хайгараалдаркылдыр организаптап, хостуг чугаа хевиринге эрттирип болур.

Экскурсия: төрөөн чериниң чараш-каазын магададыр сорулга-биле арыгже, дагларже, хем кыдыынче селгүүстээри; тыва өгнү сонургаттылары, чамдык улусчу ужурларны шингээттирери(суг бажы, ыдык ыяштар, чер-чурт дагыыры), төөгүлүг тураскаалдарны, черлерни эргири.

Ужуражылга: улуг хүндүткелдиг өгбө, тоолчу, ыраажы, чазаныкчы, кадарчы, тудугжу, артист, чурукчу болгаш өске-даа улус-биле ужуражыры.

Эртем харылзаазы: Төрөөн чугаа. Төөгү. Чугаа сайзырадылгазы.

Улустун аас-чогаалы. Күш-ажыл кичээли. Чурулга. Хөгжүм кичээли.Долгандыр туруп хүрээлел болгаш бойдус кичээли.

Программаны 1-4 класстың уругларына угландыр тургускан.

«Улусчу ужурлар», кичээлдери 1-ги класска неделяда 1 катап эртер.Чылда 33 ш.

Ук кичээлдерниң дээштии, оон түңнелдери тестилер болгаш айтырыг-харыы база өөреникчилерниң чогаадыкчы ажилдарындан көстүп келир.

Түңнелинде: Мөзү бүдүштүг, ёзулуг тыва кижини келир үениң салгалындан хевирлеп үндүрер деп төнчү сорулгалыг.

Бирги чылдың кичээлдериниң үндезини өг-бүлө, ажил-агый, төрөөн чер, төрөөн чурт дугайында эге билиглер болур. Төрөөн чурттуң чедимчелиг,сайзыраңгай байдалы.

Бирги классты доосканынын туннелинде алган билиглери:

- 1.Тыва дугайында эге билиглер;
- 2.Алышкы-дунмалышкы улустанын аразында хундулежипадажырынын ужурлары;
- 3.Тыва огнун эт-севин танып билип, ужурларын ооренипалыр;
4. Бажын иштин арыг-силиг, эмге-сескелигтургузуп билир;
- 5.Хун буруде кылыр ажилдарга бодунун улуг-хуузун киириштирип билири;
6. Аал болгаш аал коданы деп чул деп чувени билип алыр;
7. Аалдарнын чыл дын дорт эргилдезинде аалдарнын турар черлерин билип алыр;
- 8.Аал коданынга сагыыр чуулдерни билип алыр.

Бир-ле дугаарында, найыралдыг, ажил-агийжы өг-бүледен, ол ышкаш карак кызыл чогаадыкчы, тургузукчу чоруктан эгелээр деп идея мында салдынган: чедимчелиг чурттаар дизе, ону бодун кызыл күш үндүрүп ажилдап тургаш чедип ал.

Бирги класска уруглар төрөөн суурунун, кожуунун, Тывазының ажил-агийы, аал коданы, төрөл харылзаалары-биле, ол ышкаш аңаа хамаарышкан чогаалдар-биле таныжар. Элээн хөй үени номчулгаже, янзы-бүрү экскурсияларже, ужуражылгаларже чарыыры көрдүнгөн.1 дугаар класстың өөредилге номун колдуунда башкы номчуп бээр.

Видеоматериалды номчулга соонда көргүзөр болза таарымчалыг.Ырларны «дыннаңар», «ырлажыңар» дээнин барымдаалап ажыглаар.

Личностуг(бот-тускайланонзагайы)

Уругларны сагыжы ак ,угаан-медерели сайзырангай , топтуг-томаанныг аажы-чаны хевирлеттинер.

Чоннун сагып чораан чаагай чанчылдарын унелеп билир , ону сагып , амыдыралга ажыглап шыдаар кижил болуп кижизиттинер.

Дыл – домаа ,аажы-чаны , сеткил – сагыжыак , ажык , биче сеткилдиг , дузааргак , хундулээчел уруг хевирлеттинер.

Метапредметтиг туннелдер.

- Чугаала ,кижи бурузу бодунга хамаарышкан бодалдыг ,ону илередир эргелиг деп чуулду билип , унелеп билиринге белең.
- Бодунун бодалын илередип , ол дээш туржуп шыдаар узел-бодалдыг болуру;
- Сорулганы салгаш, ону чедип алырынын аргаларын тодарадыпшыдаары ;
- Бодунун болгаш долгандыр турар кижилернин аажы-чанын шын унелеп билири.

Предметтиг (эртемге хамаарыштыр) туннелдер.

- Уругларны чугаа культуразынга болгаш чугаалажып билиринге ооредир.
- Улустун чаагай чанчылдарын сеткилинден хундулээр ,сагып билир , тайылбырлап билир , оске улуска дамчыдып чоруур кылдыр ооредир.
- Болуушкуннарны бодамчалыг сайгарылгага даянып, дамчыдып билир.

Ажыглаан литературалар:

Сундуй Г.Д. Улусчу ужурлар 1-2 класстарга шенелделиг ооредилге номуТыванын ном ундурер чери Кызыл 2003, Ажыглаарынга сумелеп турар литературалар:

Аксагалдай ашак, Кызыл 1992 ч.Донгак В.У. Айт шулук, 1990 ч, Келин-Лопсан М.Б. Тыва чоннун бурунгу ужурлары. Кызыл 1994.

Календарь -тематиктиг планнаашкын. 1 класс.

п/п	Ооренир темалары	Уези		
		шагы	План езугаар	Херек кырында
	Ужур деп чул? 3 ш.			
1.	Кирилде кичээл Ужур-чурум деп чул?	1	03.09.2024	
2.	Тыва чурту.	1	10. 09.	
	Бистин ог-булевис 7 ш.			
4.	Ог-буле деп чул дээрзин таныжа.	1	17. 09.	
5.	Ада-иезин хундулээри.	1	24.09.	
6.	Угба-дунмалары.	1	01.10.2	
7.	Кады торээн кижилер.	1	08. 10.	
8.	Ыры «Хунчугеш».	1	15. 10.	
9.	Ада торели-алдын, ие торели монгун.Практика.	12	22. .	
	Ог чурттаар оран-сава 9 ш.			
11.	Малчыннар оглери.	1	08.11.	
12.	Огге хамаарышкан ужурлар.	1	15. 11.	
13.	Огнун эт-севи.	1	22. 11.	
14.	Огнун дериг-херекселдеринин ужуру.	1	29. 11.	
15.	Бажын дугайында.Огден ылгавыры.	1	6.12.	
16.	Аал коданы.	1	13. 12.	
17.	Аалче экскурсия.	1	20. 12.	
18.	Аал ужурлары.	1	27. 12.	
19.	Практиктиг ажыл.	1	10.01.2025	
	Мал-маган – тыва чоннун амыдырал дозу 11ш.			
20-22.	Чурттун кол ажыл-агыйы.	2	17,24.01.	
21	Чурттун кол ажыл-агыйы.	1	31.01.	
22	Инектин назы-харын барымдаалап адаары.	1	07.02.	
23	Ыры «Шилги бызаам».	1	14. 02.	
24	Сарлык малым.	1	28. 02.	
25	Сарлык оглу.	1	7.03.	
26	Иви мал.	1	14.03	
27.	Шээр мал.	1	21.03	
28.	Аът.	1	28.03	
29.	Теве малым.	1	03.04	
30.	Мал дугайында бодалым. Практиктиг ажыл.	1	10,24.04.	
	Найырал дугайында 3 ш.			
31	Найырал деп чул?	1	08, 15.05	
32.	Сайзанактап ойнаал эжим. Практиктиг кичээл	1	22. 05	

33	Катаптаашкын. Чайгы онаалгалар.	2	22.05		
	Ниити шагы	33	33	33	